

การส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพผ่าน การมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบนพื้นฐานอริยสัจ 4

Enhancing Community Capacity for Effective Source-Based Waste Management through Stakeholder Network Participation Based on the Four Noble Truths

1. ศักดิ์ชาย เพ็ชรตรา, 2. ดุสิต หิรัญวรรณ, 3. วราวุฒิ มหามิตร*

1. Sakchai Pattra, 2. Dusit Hirunwanb, 3. Warawut Mahamitc*

1., 3. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

2. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชัยภูมิสังกัด

1., 3. The Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

2. Chaiyaphum Provincial Public Health Department

* Corresponding Author E-Mail: sakpattra@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนากรอบขับเคลื่อนเพื่อสร้างศักยภาพชุมชน พื้นที่วิจัยได้รับการคัดเลือกอย่างเจาะจงที่บ้านหนองโนน้อย ตำบลโคกม่วง อําเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ กระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) การวิเคราะห์บริบทและปัญหาของชุมชน เป็นการตรวจสอบสถานการณ์ขยะในปัจจุบันและระบุปัญหาในระดับครอบครัว 2) กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และ 3) การประเมินผลลัพธ์ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 77 คน ประกอบด้วยผู้แทนครอบครัวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ในชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ทั้งวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยแบบสอบถาม แนวทางการสนทนากลุ่ม บันทึกการสังเกต และบันทึกภาคสนาม ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการทดสอบที (paired sample t-test) ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบ ดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคม 2568 ถึง ธันวาคม 2568

ผลการวิจัยพบว่า

หลังจากการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการขยะต้นทาง กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะต้นทางเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) โดยเฉพาะในการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ และการลดการใช้พลาสติกใช้ครั้งเดียว ในระดับชุมชน ปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัดลดลงอย่างมาก คิดเป็นเพียง 10.87 เปอร์เซ็นต์ของขยะทั้งหมด นอกจากนี้ ความพึงพอใจของชุมชนต่อกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันอยู่ในระดับสูง คิดเป็น 88.56 เปอร์เซ็นต์

คำสำคัญ: 1. การจัดการขยะต้นทาง; 2. ศักยภาพชุมชน; 3. อริยสัจ 4; 4. การมีส่วนร่วม

ABSTRACT

This research article aimed to enhance community capacity for effective source-based waste management through a Participatory Action Research (PAR) approach, with the Four Noble

Truths applied as a conceptual framework to develop a community-driven mechanism for capacity building. The research site was purposively selected at Ban Nong Non Noi, Khok Mang Ngoi Subdistrict, Khon Sawan District, Chaiyaphum Province. The research process was conducted in three phases: 1) contextual and problem analysis, involving an assessment of the current waste situation and identification of household-level issues; 2) community capacity-building processes; and 3) outcome evaluation. The sample consisted of 77 participants, including household representatives and other community stakeholders. Data were collected using both quantitative and qualitative methods, including questionnaires, focus group discussion guidelines, observation records, and field notes. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics-percentage, mean, and paired sample t-test-while qualitative data were systematically analyzed through content analysis. The study was conducted from March to December 2025.

The research found that :

Following the implementation of the community capacity-building interventions, participants demonstrated statistically significant improvements in knowledge, understanding, and behaviors related to source-based waste management ($p < 0.05$). Notable improvements were observed in waste segregation practices, composting of organic waste, and reduction of single-use plastics. At the community level, the volume of waste requiring final disposal decreased substantially, accounting for only 10.87% of total waste generated. Furthermore, community satisfaction with the participatory activities was high, with an overall satisfaction level of 88.56%.

Keywords: 1. Source-Based Waste Management; 2. Community Capacity; 3. Four Noble Truths; 4. Participation

บทนำ

ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบในหลายมิติ โดยเฉพาะต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ดิน น้ำ อากาศ และส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชน ในระดับโลก ประเทศต่าง ๆ จำนวนมากได้ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหานี้และได้ดำเนินนโยบายและมาตรการ เพื่อส่งเสริมการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพในประเทศไทย รัฐบาลได้กำหนดให้การจัดการขยะเป็นวาระแห่งชาติ โดยบูรณาการเข้ากับกลยุทธ์ด้านการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ การวิจัย และนวัตกรรม ผ่านโครงการ “ประเทศไทยไร้ขยะ” (Zero Waste Thailand) เป้าหมายในการใช้ประโยชน์จากการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะแบบครอบคลุม นำชุมชนทั่วประเทศให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการคัดแยกขยะต้นทางและการประยุกต์ใช้หลักการ 3Rs อย่างจริงจัง ได้แก่ การลด (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) มุ่งสู่การเป็น “ชุมชนไร้ขยะ” อย่างแท้จริง การบรรลุเป้าหมายนี้จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและแนวทางการจัดการที่ยั่งยืน (มริษา สุตอุดมและ ภัทรา สอนโสภณเชือก, 2566) แม้จะมีความพยายามในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาในการเปลี่ยนทัศนคติของสาธารณชนให้ตระหนักว่าขยะเป็นทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่และเพิ่มมูลค่าได้ จึงสร้างรายได้ให้กับพ่อค้าขยะ ผู้เก็บ

ขยะ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการขยะ ด้วยเหตุนี้ การคัดแยกขยะต้นทางจึงยังไม่ได้ได้รับความสำคัญที่จำเป็น ความท้าทายหลักในการจัดการขยะ คือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงตลอดกระบวนการทั้งหมด ตั้งแต่การลดขยะ การคัดแยกต้นทาง การเก็บรวบรวม การเก็บรักษา การขนส่ง ไปจนถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย ส่งผลกระทบด้านลบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ขยะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงและสัตว์นำโรค เป็นแหล่งมลพิษทางอากาศและน้ำเนื่องจากน้ำชะขยะ สร้างภูมิทัศน์ที่ไม่น่าดู และก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของชุมชนโดยรอบ (ชัยพร เอ่งฉ้วน, 2565)

สำหรับสถานการณ์ในระดับพื้นที่ จากข้อมูลการสำรวจสภาวะแวดล้อมล่าสุด ในช่วงปี พ.ศ. 2565-2566 พบว่าจังหวัดชัยภูมิมีแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนและการเพิ่มขึ้นของความหนาแน่นประชากรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลโดยตรงต่อปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่มีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนครัวเรือนและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภค โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญา แต่ยังคงเผชิญความท้าทายสำคัญในการจัดการขยะตกค้างที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีตามรายงานขององค์การบริหารส่วนตำบล อย่างไรก็ตาม การจัดการขยะภายในชุมชนยังคงเป็นความรับผิดชอบหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเผชิญกับความท้าทายในการบรรลุการจัดการขยะที่ครอบคลุมและยั่งยืน เห็นได้จากปริมาณขยะตกค้างที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี และการจัดการขยะอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการเทคโนโลยีและกระบวนการทางสังคม เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการขยะมูลฝอยในครอบครัว โดยเน้นการลดขยะและการคัดแยกต้นทาง จากการประเมินที่ดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น ได้แก่ ประชาชน ภาคธุรกิจ โรงเรียน วัด ตลาดสด และองค์การบริหารส่วนตำบลโคกมั่งงอย ระบุว่าขยะเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะผ่านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะระดับครอบครัว ในงานวิจัยนี้ เป็นการประยุกต์ใช้วิธีวิจัย 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานทางพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นกรอบที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาและการกำหนดแนวทางแก้ไข องค์ประกอบหลักประกอบด้วย ทุกข์: หมายถึง ผลกระทบที่เกิดจากการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสม สมุทัย: หมายถึง สาเหตุของปัญหาดังกล่าว มรรค: หมายถึง แนวทางในการแก้ไขปัญหา และนิโรธ: หมายถึง สภาวะที่ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน ซึ่งปัญหาขยะชุมชนดังกล่าวเปรียบได้กับ “ทุกข์” ในทางพุทธศาสนาที่เกิดจากเหตุปัจจัยหรือ “สมุทัย” คือการขาดความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะอย่างจริงจังจากต้นทาง ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) บูรณาการร่วมกับหลัก อริยสัจ 4 เพื่อเป็นเข็มทิศในการวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาและออกแบบกระบวนการแก้ไขที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนตำบลโคกมั่งงอย, 2567; ขวัญชัย จารุเสรินทร์ และคณะ, 2568) รวมทั้งบูรณาการแนวคิดนี้กับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยได้รับการสนับสนุนจากความรู้ทางวิชาการ สามารถเพิ่มการตระหนัก ความรู้ และทักษะในการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การยกระดับศักยภาพของชุมชนและการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพ โดยประยุกต์ใช้แนวทางอริยสัจ 4 ร่วมกับแนวคิดความสามารถของตนเอง (self-efficacy) (Bandura, 1997) เป็นกรอบในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ:

1.1 ระยะที่ 1: การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา (ทุกข์และสมุทัย)

ในระยะเริ่มต้น การวิจัยประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 โดยเน้น “ทุกข์” ซึ่งแทนผลกระทบของการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสมต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และ “สมุทัย” ซึ่งหมายถึงสาเหตุของปัญหาเหล่านี้ การศึกษาประกอบด้วยการสำรวจและวิเคราะห์บริบทของพื้นที่ รวมถึงลักษณะของชุมชน องค์ประกอบของขยะ แนวปฏิบัติและปัญหาการจัดการขยะที่มีอยู่ ความต้องการของชุมชน และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้แทนชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น รวมถึงผู้นำท้องถิ่น (กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้บริหารท้องถิ่น (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้นำชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน รวม 30 คน

1.2 ระยะที่ 2: กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน (มรรค)

ระยะที่สองเน้นการประยุกต์ใช้ “มรรค” ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากระยะที่ 1 และวางแผนการพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระยะนี้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การทบทวนบริบทของชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมและการระบุกลยุทธ์การจัดการขยะต้นทาง 3) การไตร่ตรองและคัดเลือกแนวปฏิบัติที่เหมาะสม และ 4) การดำเนินการตามแนวทางที่เลือกและการประเมินผลการปฏิบัติ

มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 77 คน ประกอบด้วยผู้แทนชุมชน 65 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคการศึกษาและภาครัฐ 12 คน ผู้เข้าร่วมแบ่งเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 10-11 คน เวทีครอบคลุม ดังนี้: 1) การทบทวนจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับขยะ และผลกระทบของการจัดการขยะ 2) การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันและการฝึกปฏิบัติการคัดแยกขยะต้นทาง 3) การไตร่ตรองแนวปฏิบัติพิจารณาทางเลือก และระบุแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสม และ 4) การดำเนินการและประเมินผล โดยเน้นการพัฒนาระดับครอบครัวและการประเมินการจัดการขยะต้นทาง

1.3 ระยะที่ 3: การประเมินผลลัพธ์การดำเนินงาน (นิโรธ)

ระยะสุดท้ายเน้น “นิโรธ” ซึ่งหมายถึงการดับทุกข์ บังชี้ถึงการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม เวทีที่ 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการสกัดบทเรียนและการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับผลลัพธ์การดำเนินงานของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบทดสอบ แบบสอบถาม การประเมิน บันทึกการสังเกต และการสนทนากลุ่ม โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์การคัดแยกขยะต้นทาง องค์ประกอบของขยะ และประสิทธิภาพการจัดการขยะของครอบครัว กระบวนการทั้งหมดได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนภายในบริบทของชุมชน

2. พื้นที่การวิจัย คือ บ้านหนองโนนน้อย หมู่ที่ 7 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ทำการคัดเลือกอย่างเจาะจง เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนา มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร: คือ ประชากรที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่จริงในบ้านหนองโนนน้อย หมู่ที่ 7 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 134 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่าง: ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Inclusion Criteria) ดังนี้: 1) กลุ่มผู้แทนครัวเรือน: เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทน

ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านหนองโนน้อย และสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยตลอดระยะเวลาดำเนินการ จำนวน 65 ครัวเรือน (คิดเป็นร้อยละ 48.51 ของครัวเรือนทั้งหมด) 2) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders): ประกอบด้วย ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ จำนวน 12 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 77 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองจากทั้งผู้ปฏิบัติระดับครัวเรือนและผู้กำหนดนโยบายในระดับชุมชน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แนวทางการสนทนากลุ่ม และบันทึกการสังเกต ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ส่วนแบบสอบถามทั้ง 2 ฉบับ ผ่านการ try out ชุมชนอื่นที่มีบริบทคล้ายกับชุมชนพื้นที่วิจัย จำนวน 30 คน ซึ่งแบบสอบถามความรู้ผลกระทบจากขยะมีค่าความเชื่อมั่น KR 20 เท่ากับ 0.89 และแบบสอบถามด้านพฤติกรรม การจัดการขยะในครัวเรือน มีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.85

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนเดือนมีนาคม 2568 ถึง เดือน ธันวาคม 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป ความรู้ผลกระทบจากขยะ และพฤติกรรม การจัดการจัดการขยะในครัวเรือน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการทดสอบที (paired sample t-test) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลการสนทนากลุ่ม และบันทึกการสังเกต ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

การคุ้มครองสิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัย: บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดชัยภูมิ" ซึ่งได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชัยภูมิ เลขที่ 28/2568

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีผลการวิจัยตามระยะการศึกษา ดังนี้

1. ระยะที่ 1: ผลการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในบริบทชุมชน (ทุกซ์และสมุทัย) แบ่งออกเป็นสามส่วนดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไป: จากการสำรวจและการสนทนากลุ่ม ตำบลโคกมั่งงอยประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน มีประชากร 6,820 คน จาก 2,920 ครัวเรือน ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชนบท ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรมและปศุสัตว์ รวมถึงการปลูกพืช การทำนา การเลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป

1.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะของชุมชน: ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ระบุได้ ประกอบด้วย กลิ่นเหม็นจากน้ำเสียส่งผลกระทบ (58 ครัวเรือน) ฝุ่นละอองส่งผลกระทบ (18 ครัวเรือน) สถานที่กำจัดขยะ ภายในพื้นที่หมู่บ้านส่งผลกระทบ (2,532 ครัวเรือน) การเผาขยะใกล้บ้าน (72 ครัวเรือน) การฝังขยะใกล้บ้าน (15 ครัวเรือน) และมลพิษทางเสียงส่งผลกระทบ (56 ครัวเรือน) พบการปฏิบัติในการคัดแยกขยะที่ไม่เหมาะสม ในครัวเรือนร้อยละ 90.5 โดยร้อยละ 95.4 ทิ้งขยะทั่วไปและขยะอินทรีย์ในถังรวม ขยะอันตรายส่งมอบให้ องค์การบริหารส่วนตำบล มีเพียงร้อยละ 37.6 ของผู้ตอบแบบสอบถามที่แสดงความรู้เกี่ยวกับขยะ การจัดการ ขยะ และผลกระทบของขยะ

1.3 ผลจากการประชุมชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: มีการบรรลุฉันทามติว่าจำเป็นต้องมีกิจกรรม เพื่อส่งเสริมศักยภาพชุมชน บ้านหนองโนน้อย หมู่ที่ 7 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้รับ เลือกเป็นชุมชนนำร่อง โดยมี 65 ครัวเรือนสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย ซึ่งความเห็นจากการสนทนากลุ่มสะท้อนถึง

ปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังนี้ “ขยะในหมู่บ้านเราเพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งรวมกันหมดเพราะไม่รู้จะแยกยังไง บางทีก็เผาทิ้งหลังบ้านเพราะถังขยะมันล้น ไม่มีคนมาเก็บ กลิ่นมันก็เหม็น เป็นที่เพาะแมลงวันด้วย พวกเราอยากให้มีคนมาสอนว่าต้องทำยังไง แต่ตอนนี้ไม่รู้จริง ๆ ว่าขยะแต่ละอย่าง มันต่างกันอย่างไร คิดว่าทั้งรวมกันก็ได้ เดี่ยว อบต. มาเก็บเอง” การสนทนากลุ่มตัวแทนครัวเรือน /23 เมษายน 2568 และความเห็นของการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้ “ปัญหาขยะในพื้นที่ส่งผลต่อสุขภาพชุมชนชัดเจน โดยเฉพาะช่วงหน้าฝนน้ำขยะไหลลงแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภค งบประมาณ อบต. ไม่เพียงพอจัดเก็บขยะทุกสัปดาห์ ถ้าชุมชนสามารถลดขยะได้ตั้งแต่ต้นทางจะช่วยลดภาระงบประมาณได้มาก และทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนกว่าการรอให้รัฐมาจัดการ” การสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย /24 เมษายน 2568

2. ระยะที่ 2: กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน (มรรค)

ระยะนี้เกี่ยวข้องกับการทบทวนข้อมูลและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชนที่ได้จากเวทีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 4 ครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดมรรค-(แนวทางสู่การแก้ไข) เวทีเหล่านี้ใช้การสนทนากลุ่มย่อย แล้วนำข้อมูล ข้อเสนอแนะ มาสังเคราะห์เป็นมุมมองของชุมชนโดยรวม จุดมุ่งหมาย คือ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ได้ผลการวิจัยในกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพระดับครอบครัวในการจัดการขยะต้นทางผ่านการพัฒนาทักษะ ดังต่อไปนี้: 1) ทักษะการเรียนรู้และปฏิบัติ สำหรับการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน ทบทวนความรู้เกี่ยวกับขยะ เข้าใจผลกระทบของการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสม และระบุวิธีการลดปริมาณขยะของครอบครัว 2) ทักษะการเรียนรู้และปฏิบัติ สำหรับการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะต้นทาง 3) ทักษะการเรียนรู้และปฏิบัติ สำหรับการพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ร่วมกัน ฝึกปฏิบัติวิธีการคัดแยกขยะต้นทางที่เหมาะสม และกำหนดเกณฑ์บังคับสำหรับครอบครัวที่เข้าร่วม เกณฑ์เหล่านี้ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 3 อย่าง ได้แก่ (1) การคัดแยกขยะ (2) การจัดการขยะอินทรีย์ และ (3) การรักษาความสะอาดในบ้านและบริเวณโดยรอบ 4) ทักษะการเรียนรู้และปฏิบัติ ในการพัฒนาครอบครัวให้เป็นต้นแบบในการจัดการขยะต้นทาง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความสามารถของตนเองโดยการเปลี่ยนบ้านของตนเองให้เป็นครอบครัวต้นแบบในการคัดแยกขยะ และ 5) ทักษะการเรียนรู้สำหรับการประเมินครอบครัว ในการจัดการขยะต้นทาง ซึ่งผลการประเมินจากกิจกรรมจากประสบการณ์ตรงนี้ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความคาดหวังผลลัพธ์จากความพยายามในการพัฒนา มีการประเมินครอบครัวทั้งหมด 65 ครอบครัว ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยทีมประเมินที่ประกอบด้วยนักวิจัยและผู้นำชุมชน ในรอบแรกของการประเมินพบว่าร้อยละ 50 ของครอบครัวยังมีบริเวณโดยรอบที่ไม่สะอาด และร้อยละ 30 ใช้ภาชนะขยะชั่วคราว ทีมประเมินจึงแนะนำให้ปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและกำหนดรอบการประเมินครั้งที่สอง และ 6 เดือนหลังจากการประเมินครั้งแรก พบว่าร้อยละ 100 ของครอบครัวที่เข้าร่วมสามารถคัดแยกขยะมูลฝอยได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งผลจากการสนทนากลุ่มในการประเมินชุมชนมีความเห็นต่อการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน (มรรค) ดังข้อมูลจากการสนทนากลุ่มจากตัวแทนครัวเรือน ดังนี้ “ตอนแรกไม่เข้าใจว่าทำไมต้องแยกขยะให้ยุ่งยาก แต่พอมาเรียนรู้ร่วมกัน ลองทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหาร รู้สึกภูมิใจมาก เอาไปใส่ผักในสวนแล้วผักงามขึ้นจริง ๆ ลูกหลานก็ช่วยกันทำขยะที่เราคิดว่าไม่มีค่า จริง ๆ แล้วเอาไปทำปุ๋ยหรือขายได้ ไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีอีกต่อไป” การสนทนากลุ่มตัวแทนครัวเรือน /30 มิถุนายน 2568 และความเห็นของการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้ “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยให้ชาวบ้านเปลี่ยนมุมมองต่อขยะได้จริง จากที่เคยมองว่าเป็นภาระ ก็เห็นว่าเป็นทรัพยากรที่จัดการได้ การใช้หลักอริยสัจ 4 ทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย เพราะเชื่อมโยงกับความเชื่อในชีวิตประจำวัน” การสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย /30 มิถุนายน 2568

3. ระยะที่ 3: ผลลัพธ์การพัฒนา (นิโรธ)

จากการประเมินที่ดำเนินการโดยทีมวิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้เข้าร่วมแสดงความภาคภูมิใจอย่างมากและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการไตร่ตรองและสกัดบทเรียนจากผลลัพธ์การเสริมสร้างศักยภาพ ผลการวิจัยสำคัญมี

ดังนี้: (1) ผู้เข้าร่วมที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพแสดงการพัฒนาที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งด้านความรู้และพฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อนการพัฒนา ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 (ตารางที่ 1) (2) ครอบคลุมทั้งหมดดำเนินการจัดการขยะในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย: 2.1 ครอบคลุมทั้งหมดปฏิบัติการคัดแยกต้นทางเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล ขยะอินทรีย์ และขยะอันตราย 2.2 ครอบคลุมทั้งหมดจัดการขยะแต่ละประเภทตามความเหมาะสม ได้แก่: 1) ขยะทั่วไปถูกเก็บและส่งต่อให้องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อนำไปฝังกลบ 2) ขยะอันตรายถูกรวบรวมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านและส่งต่อให้ อบต. เพื่อกำจัดอย่างเหมาะสม 3) ขยะรีไซเคิลถูกบริจาคให้กองทุนสวัสดิการขยะของชุมชน และ 4) ขยะอินทรีย์ถูกนำไปผลิตน้ำหมักและปุ๋ยหมักสำหรับใช้ในครอบครัวและแบ่งปันภายในชุมชน (3) ครอบคลุมทั้งหมดรักษาพื้นที่อยู่อาศัยภายในและภายนอกให้สะอาดและเป็นระเบียบ (4) การประเมินศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะต้นทางระดับครอบครัว (65 ครอบครัวนาร่อง) พบว่าปริมาณขยะโดยรวมที่ต้องนำไปกำจัดลดลงเหลือเพียงร้อยละ 10.87 และ (5) ผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมในโครงการนาร่องรายงานความพึงพอใจที่ระดับร้อยละ 88.56

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบผลการส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการขยะต้นทางด้านความรู้และพฤติกรรม (n=65)

ตัวแปร	n	$\bar{X}$	S.D.	t	df	p-value	Cohen's d
ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของขยะ							
ก่อนการพัฒนา	65	5.87	1.32	21.12	64	<.001*	1.82
หลังการพัฒนา	65	8.56	1.67				
พฤติกรรมจัดการขยะในครอบครัว							
ก่อนการพัฒนา	65	2.25	0.26	7.78	64	<.001*	2.33
หลังการพัฒนา	65	4.73	1.48				

* p-value < 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการเพิ่มศักยภาพชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่าความรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะและผลกระทบของขยะเพิ่มขึ้นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาพฤติกรรมจัดการขยะที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ระหว่างก่อนและหลังการดำเนินโครงการ ผลการวิจัยเหล่านี้สะท้อนถึงประสิทธิผลของกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพ ซึ่งได้รับการออกแบบผ่านวิธีการแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน จากผลการวิจัยพบว่าขนาดอิทธิพลที่มาก (Cohen's $d > 0.8$) บ่งชี้ไม่เพียงแต่นัยสำคัญทางสถิติเท่านั้น แต่ยังมีนัยสำคัญเชิงปฏิบัติสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีความหมาย (Cohen, 2013) และผลกระทบระดับชุมชน: สำเร็จที่สำคัญที่สุด คือการลดขยะอย่างมาก โดยมีเพียงร้อยละ 10.87 ที่ต้องการการกำจัดจากภายนอก แสดงถึงการเบี่ยงเบนร้อยละ 89.13 ผ่านการประมวลผลของชุมชน ผลการดำเนินงานนี้เกินกว่าโครงการโดยชุมชนทั่วไป ซึ่งบรรลุอัตราการเบี่ยงเบนร้อยละ 40-60 ทั่วโลก (Wilson *et al.*, 2015)

แนวทางเริ่มต้นด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา โดยเฉพาะอริยสัจ 4 ร่วมกับทฤษฎีความสามารถของตนเอง ซึ่งอ้างว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การสังเกตต้นแบบ โอกาสในการประเมินตนเอง และการเสริมแรงจากความสำเร็จส่วนบุคคล (Bandura, 1997; ภาสิต ศิริเทศ และ

ณวิทย์ ธรรมสีหา, 2562) วิธีการแบบบูรณาการนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการสนทนากลุ่ม การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ McGill และ Brockbank (2004) สนับสนุน ผู้ซึ่งเน้นว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเชื่อมโยงทฤษฎีและการปฏิบัติ ผ่านกระบวนการไตร่ตรองที่ปรับให้เหมาะกับบริบทชีวิตจริงของชุมชน มีงานวิจัยที่สอดคล้องกับการวิจัยนี้คือ การศึกษาของชวัญชัย จารุเสรีนนท์ และคณะ (2568) พบว่าการประยุกต์ใช้ PDCA ร่วมกับหลักอริยสัจ 4 สามารถยกระดับการจัดการขยะในสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ส่วนผลลัพธ์การจัดการขยะพบว่า ระดับความพึงพอใจที่สูง (ร้อยละ 88.56) สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนที่ดำเนินการตลอดทั้งโครงการ บ่งบอกถึงประสิทธิภาพการทำงานร่วมกันเชิงบวกและการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่เพิ่มขึ้น สิ่งนี้เห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะในการเสริมพลังให้ผู้นำครอบครัวจัดการขยะในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และคุณค่าทางศาสนาในท้องถิ่น จึงทำให้มั่นใจได้ถึงการยอมรับและการปฏิบัติจริงมากขึ้น ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้เกิดจากการใช้ แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการประเมินผล แนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นโดยการยอมรับสมาชิกชุมชนเป็นทั้งเจ้าของปัญหาและตัวแทนการเปลี่ยนแปลงในการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมของพวกเขา (ถนอม นามวงศ์ และคณะ, 2565) และในการวิจัยนี้ การสนทนากลุ่มมีบทบาทสำคัญ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนาดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสำรวจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วม โดยมีเป้าหมายในการสร้างและรวบรวมข้อมูลจากมุมมองที่หลากหลายและประสบการณ์ตรง (Kitzinger, 1995) ตามหลักการแล้วควรประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 7 ถึง 12 คน ที่มีคุณลักษณะหรือความเกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษา (Marshall & Rossman, 2014) ขนาดกลุ่มปานกลางนี้สนับสนุนการสนทนาอย่างเปิดเผย การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกที่มีพื้นฐานบริบท ซึ่งในระหว่างการสนทนาเหล่านี้ บทบาทของนักวิจัยมีความสำคัญในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างเสรีและส่งเสริมการรับฟังซึ่งกันและกัน การยอมรับมุมมองที่หลากหลายเป็นศูนย์กลางของการสนทนากลุ่ม โดยเฉพาะภายในกรอบ PAR ซึ่งให้ความสำคัญกับเสียงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน ผู้เข้าร่วมได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้ร่วมสร้างความรู้อย่างแท้จริงและได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในการสื่อสารตลอดกระบวนการวิจัย (Marshall & Rossman, 2014) ผลงานวิจัยนี้สอดคล้องกับการสังเคราะห์งานวิจัยของ สุทินธน์ การย์ ระวีวงศ์ และ นภาพร เชื้ออำ (2566) ผู้ซึ่งเสนอว่าการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมในการเข้าถึงข้อมูล วิเคราะห์ทรัพยากรและความท้าทายในท้องถิ่น และร่วมกันออกแบบกลยุทธ์การพัฒนาที่สะท้อนความเป็นจริงในท้องถิ่น นอกจากนี้ การศึกษานี้สนับสนุนงานวิจัยของ ฌริก้า คันทา (2561) พบว่าการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต้องการการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ การมีส่วนร่วมดังกล่าวส่งเสริมการตระหนักรู้ ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นต่อผลลัพธ์

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การบูรณาการหลัก อริยสัจ 4 เข้ากับกระบวนการพัฒนาทักษะ 5 ด้าน เพื่อยกระดับ “การจัดการขยะต้นทาง” จากระดับครัวเรือนสู่การเปลี่ยนผ่านเชิงระบบของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ “ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค” เป็นกรอบวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาสาเหตุ ออกแบบแนวทางแก้ไข และขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติบนฐานการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่งผลให้เกิดการเสริมพลังชุมชน (Community Empowerment) ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และความเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องการส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการขยะต้นทางอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบนพื้นฐานอริยสัจ 4 เกิดผลลัพธ์ในการพัฒนา 5 ทักษะ

สรุป

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ประยุกต์ใช้วิธีวิจัย 4 เป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมศักยภาพชุมชนบ้านหนองโนนน้อย ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในการจัดการขยะต้นทาง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพมีความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมการจัดการขยะต้นทางเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) โดยเฉพาะในการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ และการลดการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียว ในระดับชุมชน ปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัดลดลงอย่างมากเหลือเพียง 10.87% ของขยะทั้งหมด ชุมชนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันในระดับสูงถึง 88.56% แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืนและการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนโดยหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาควรส่งเสริมการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอริยสัจ 4 เข้ากับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่เพียงแต่การจัดการขยะ แต่รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การดูแลสุขภาพ และการแก้ไขปัญหาสังคม โดยจัดทำคู่มือแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทไทย และสนับสนุนให้วัดในพื้นที่มีบทบาทเป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและเครือข่ายการจัดการขยะชุมชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำระบบฐานข้อมูลกลางสำหรับติดตามและประเมินผลการจัดการขยะระดับชุมชน รวมทั้งสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนต้นแบบ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ นวัตกรรม และแนวปฏิบัติที่ดี พร้อมทั้งจัดสรรทุนสนับสนุนการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการขยะที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ควรมีกลไกการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนานโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการขยะต้นทางในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชนานเมือง และชุมชนชนบท รวมทั้งชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับแต่ละบริบท และศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางที่สามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวาง

2. การวิจัยติดตามผลการดำเนินงานของชุมชนในระยะยาว (3-5 ปี) เพื่อศึกษาความยั่งยืนของพฤติกรรมการจัดการขยะต้นทาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม รวมทั้งกลไกการถ่ายทอดความรู้และทักษะไปสู่สมาชิกใหม่ในชุมชน การวิจัยควรเน้นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างบรรทัดฐานทางสังคม และบทบาทของผู้นำชุมชนในการรักษาความต่อเนื่องของการปฏิบัติที่ดี

3. การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการจัดการขยะในระดับชุมชน โดยเฉพาะการแปรรูปขยะอินทรีย์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาระบบการตรวจสอบและติดตามปริมาณขยะด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล และการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ในบริบทของชุมชนไทย รวมทั้งการศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากขยะเพื่อสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืนในการดำเนินงาน

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชัย จารุเสรินทร์, สีน งามประโคน, และชูชัย ประดับสุข. (2568). การบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ PDCA ตามหลักอริยสัจ 4 ของโรงเรียนบ้านหนองแล้ง อำเภอสำโรงท่าบ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต*, 25(2), 220-235. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/BUAJEAD/article/view/284803>
- ฌริกา คันทา. (2561). การบริหารจัดการขยะชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับชุมชนในอำเภอยะรังสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 6(3), 497-524. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JCDLQ/article/view/138503>
- ชัยพร เอ่งฉ้วน. (2565). การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชน. *วารสารพิกุล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, 20(1), 105-119. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Phikun/article/view/260251>
- ถนอม นามวงศ์, นริศรา อารีรักษ์, และจินดา คำแก้ว. (2565). การวิจัยเพื่อนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ: การขยายผลรูปแบบระบบสุขภาพอย่างไร้รอยต่อ โดยการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการ สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยงโรคหลอดเลือดสมอง จังหวัดยโสธร. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน*, 11(1), 95-107. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/ajcph/article/view/270662>
- ภาสิต ศิริเทศ และณพวิทย์ ธรรมสีหา. (2562). ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 20(2), 58-65. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JRTAN/article/view/185482>
- มริษา สุตอุดม และภัทรา สวนโสภะเชือก. (2566). การพัฒนาแอปพลิเคชันธนาคารขยะเพื่อจัดการขยะชุมชน. *PBRU Science Journal*, 20(1), 34-47. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/scijPBRU/article/view/254702>
- ศุภินันท์การย์ ระวังวงศา และณภพร เชื้อข้า. (2566). การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม: การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 7(1), 290-306. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/husojournalpnru/article/view/265975>
- องค์การบริหารส่วนตำบลโคกมั่งงอย. (2567). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2566*. องค์การบริหารส่วนตำบลโคกมั่งงอย.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman and Company.
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203771587>
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: introducing focus groups. *Bmj*, 311, 299. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. Sage publications.
- McGill, I., & Brockbank, A. (2004). *The action learning handbook: Powerful techniques for education, professional development and training*. Routledge.
- Wilson, D.C., Rodic, L., Cowing, M. J., Velis, C. A., Whiteman, A. D., Scheinberg, A., Vilches, R., Masterson, D., Stretz, J., & Oelz, B. (2015). 'Wasteaware' benchmark indicators for integrated sustainable waste management in cities. *Waste Management*, 35, 329-342. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2014.10.006>